

ПЛАТОН

П И Р

*второ
допълнено и преработено издание*

Превод от старогръцки
и бележки
Георги Гочев

Редактор
Богдан Богданов

ИЗВОРИ

№1

СЪДЪРЖАНИЕ

Встъпителни думи.....	7
Увод	9
Първа част.....	23
Втора част.....	75
Трета част	99

*Този превод посвещавам на дъщеря
ми Аспасия.*

Георги Гочев

ВСТЪПИТЕЛНИ ДУМИ

Платон създава диалога „Пир“ (на стар. *Symposion*) някъде между 385 и 378 г.пр.Хр. Това го поставя в групата на т.нар. средни диалози, създадени между 387 г.пр.Хр., когато Платон се завръща в Атина от първото си пътуване до Сицилия и основава Академията, и 367 г.пр.Хр., когато предприема второто си пътуване до Сицилия. Счита се, че в този период са създадени и диалозите „Протагор“, „Федон“, „Кратил“, „Държавата“ и „Федър“, който също като „Пир“ е посветен на темата за любовта.

„Пир“ е непряк диалог, т.е. преразказ на разговори, в които някой е участвал или за които е чул.

От въведението разбираме, че Аполодор, един от близките сподвижници на Сократ, разказва на неназовано място и пред неназовани приятели за пиршество с участието на Сократ, станало някога в дома на трагическия поет Агатон, когато били произнесени речи за любовта. Предполага се, че Платон поставя Аполодоровия разказ в последните години на V в.пр.Хр., може би непосредствено преди процеса срещу Сократ през 399 г.пр.Хр.

Аполодор обаче не е присъствал лично на това пиршество, ами е научил за него от

разказа на някой си Аристодем, който по онова време, когато станала беседата, следял всичко, което Сократ говорел и вършел. Аполодор и Аристодем са се срещнали и говорили подробно за пиршеството у Агатон, но текстът не ни казва кога точно и при какви обстоятелства се е случило това. Научаваме обаче, че и други в Атина се интересуват от беседата, за нея се говорят различни неща, поради което Аполодор е проверил казаното от Аристодем в разговор и със Сократ.

В същинската част на „Пир“ Аристодем разказва като пряк свидетел как попаднал в дома на Агатон, как гостите на поета решили да произнесат похвални слова за любовта и бог Ерос, и какво било казано през онази нощ. Едно късноантично свидетелство, което не се съмнява в достоверността на Платоновия разказ, ни съобщава, че пиршеството у Агатон станало след Дионисовия празник Ленеи, при управлението на архонта Еуфем, т.е. през февруари-март 416 г. пр. Хр.

Увод

АПОЛОДОР РАЗКАЗВА
ПРЕД СВОИ ПРИЯТЕЛИ
ЗА ПИРА И РАЗГОВОРИТЕ
В ДОМА НА АГАТОН

Струва ми се, 172a¹
че не съм не-
подготвен за
това, за което

ме питате. Завчера, като се качвах към града от дома ми във Фалерон², ми се случи следното: един мой познат, който вървял зад мен, ме видя и отдалеч ми подвикна весело:

– Ей, фалеронецо, ей ти, Аполодоре³, забави крачката!

Спрях се да го изчакам, а той рече:

– Аполодоре, точно сега ми трябваше. Търсих те, за да те разпитам за беседата на Агатон, Сократ, Алкивиад⁴ и другите, които тогава присъствали на вечерята... та исках

¹ Цифрата (от 172 до 223) и буквата (от а до е) в полето до текста показват съответно страницата и параграфа в първото цялостно издание на Платоновите диалози, направено от Анри Етиен в Париж през 1573 г. Това е възприетият начин за цитиране на Платон.

² Община и пристанище в югозападната част на Атика.

³ Аполодор е близък последовател на Сократ. Виждаме го сред присъстващите на процеса срещу философа (Платон, „Апология“ 34 а; 38 б), както и в затвора преди смъртта му („Федон“ 59 а, 117 d).

⁴ Агатон е драматически поет, роден около 447 г.пр.Хр., умира по всяка вероятност в 401 г.пр.Хр. Алкивиад (451–404 г.пр.Хр.) е един от най-изявените политически мъже на Атина във втората половина на V в.пр.Хр.

да те питам какво са говорили за любовта. Един ми разказа за тия неща, бил ги научил от Феникс, сина на Филип¹, и рече, че и ти знаеш за тях. Но разказът му не беше много ясен. Така че ти ми разкажи. Най-правилно е именно ти да предадеш словата на твоя другар. Само първо ми отговори – продължи той, – ти сам присъствал ли си на тази беседа, или не?

А аз рекох:

– По всичко личи, че онзи, който ти е разказвал тия неща, ти ги е разказвал съвсем неточно, щом като смяташ, че беседата, за която питаш, е станала наскоро и аз съм присъствал.

– Така си мислех – рече той.

– Но как, Глауконе²? Та не знаеш ли, че вече от много години Агатон не е в града³, а откакто аз общувам със Сократ и съм си поставил за цел да узнавам всеки ден какво той казва или прави, няма и три години? Преди тичах напред-назад и смятах, че нещо върша; и бях не по-малко нещастен от всеки друг като теб, който цени своите работи повече от философията.

¹ Този Феникс е споменат единствено тук.

² По всяка вероятност това е един от братята на Платон, живял между 429–382 г.пр.Хр.

³ Агатон напуснал Атина около 408 г.пр.Хр., за да се установи при владетеля на Македония Архелай (упр. 413–399 г.пр.Хр.), който събирал край себе си поети, философи и учени.

А той рече:

– Не се подигравай, а ми кажи кога е станала онази беседа.

А аз отговорих:

– Още сме били деца. Агатон спечелил първо място в състезанието за трагедии и беседата станала на следващия ден, след като той и неговите изпълнители отпразнували победата¹.

– Аха, значи доста отдавна – рече той. – А на теб кой ти разказа? Самият Сократ ли?

– Не, за бога – рекох аз, – а този, който и на Феникс. Имаше един Аристодем², кидатинянин³, дребен, вечно необут. Той присъствал лично на беседата; мисля, че беше един от най-големите почитатели на Сократ по онова време. Аз обаче вече разпитах и самия Сократ за някои неща, които чух от Аристодем, и той потвърди неговия разказ.

¹ Според Атений („Пиршество на софистите“, 216 f – 217 b) Агатон спечелил първа награда на драматическите състезания, провеждани на празника Ленеи, по времето на архонта Еуфем, т.е. през февруари-март 416 г. пр. Хр. По това време Платон, който е роден в 428/427 г. пр. Хр., е бил на 11–12 години.

² За него не се знае почти нищо освен казаното тук и в „Спомени за Сократ“ (I 4, 2) на Ксенофонт. Предполага се, че е с по-обикновен произход и живее някъде между 450–400 г. пр. Хр.

³ Кидатина (Kydathenai) е една от най-големите атински общини, намира се в самия град, в очертанията на градските стени.

– Но защо не вземеш да ми разкажеш? – рече Глаукон. – Имаме да вървим към града, така че единият може да говори, а другият – да слуша.

Та докато вървахме, приказвахме си за с
тия неща, така че, както ви казах и в началото, не ме сварвате неподготвен. Ако трябва и на вас да разкажа – така да бъде. И иначе, когато участвам в някой философски разговор или слушам други да разговарят по тия теми, освен дето ги намирам за полезни, изпитвам и удоволствие. Когато обаче слушам да се разговарят някои от вашите богати и предприемчиви приятели, ми става досадно и ви съжалявам, задето си мислите, че нещо d
вършите, докато всъщност нищо не вършите. И може би ме смятате за някой несретник и си мисля, че правилно ме смятате. Но че вие сте такива – аз не го мисля, ами го знам.

Приятел: Все същият си, Аполодоре! Винаги ще кажеш нещо лошо за себе си и за останалите. Според мен ти смяташ за нещастни всички хора с изключение на Сократ, започвайки от себе си. Та не знам откъде си получил прякора Лудия¹, но като те слушам,

¹ В много от запазените ръкописи на „Пир“ прякорът на Аполодор е Malakos, „Мекия“. Все пак в ръкописи T (от X в.) и W (от XI в.) Malakos е коригирано с Manikos, „Лудия“, което изглежда по-вероятно предвид онова, което Аполодор казва.

си точно такъв: ядосваш се и на себе си, и на всички останали без Сократ.

Аполодор: Очевидно е, драги приятелю, че щом мисля така за себе си и вас, трябва да съм луд и нещо ми хлопа!

Приятел: Не си заслужава сега да се караме за тия неща, Аполодоре. Но както те помолихме, остави другото и ни разкажи какво говорили тогава за любовта.

Аполодор: То било нещо такова... Но по-добре да се опитам да ви разкажа нещата отначало, както Аристодем ми ги разказа. 174a

СРЕЩА
НА АРИСТОДЕМ И СОКРАТ.
ДВАМАТА ОТИВАТ
НА ПИР В ДОМА НА АГАТОН

Та Аристодем
ми разказа, че
веднъж срещ-
нал Сократ

окъпан и обут със сандали, което той рядко правел¹. И го попитал накъде е тръгнал такъв хубав.

А Сократ му отговорил:

– На вечеря у Агатон. Вчера му се измъкнах при награждаването, уплашен от тълпата, но обещах днес да присъствам. Та затова съм се направил, да ида хубав при хубав. А на теб как ти се струва да дойдеш непоканен на вечеря? б

А аз рекох:

– Ти решаваш.

¹ Вж. и „Федър“ 229 а.

– Тогава върви с мен – рекъл той. – Според поговорката, която ние малко ще поразвалим и променим, „добрите сами отиват на вечеря у добрите“¹. Боя се обаче, че Омир не само е развалил тази поговорка, ами се е отнесъл безцеремонно с нея: защото след като е представил Агамемнон като доблестен воин, а Менелай като „воин мекушав“², когато Агамемнон дава вечеря след някакво жертвоприношение, Менелай отива неканен на пира, т.е. по-лошият сам се поканва у по-добрия³.

Като чул това, Аристодем рекъл:

– Аз пък се боя, Сократе, че не според твоето, ами според Омировото разбиране на поговорката аз, простият човек, съм тръгнал непоканен на угощение при учения. Така че докато ме водиш, виж нещо да ме оправдаеш, защото аз няма да си призная, че съм дошъл непоканен, ами ще кажа, че ти си ме поканил.

– Две глави мислят по-добре от една, все нещо ще ни хрумне. Но хайде да вървим.

Та горе-долу това, разказа Аристодем, си говорили, преди да тръгнат. Докато вървели обаче, Сократ нещо се замислил и за-

¹ В старогръцкия текст има игрословица между прилагателното *agathos*, което означава „добър“, и личното име на домакина Агатон.

² Омир, „Илиада“ XVII, 587.

³ Омир, „Илиада“ II, 408.

почнал да изостава и понеже Аристодем все го изчаквал, Сократ му казал да върви напред. Когато стигнал до дома на Агатон, сварил портата отворена и тогава, рече, му се случило нещо смешно. Вътре веднага го посрещнал някакъв роб и го завел при останалите, които вече били полегнали и тъкмо започвали да вечерят. И щом го видял, Агатон тутакси му рекъл:

– Аристодеме, дошъл си точно за да вечеряш с нас. Ако си за друго, остави го за друго време, че и вчера те търсих да те поканя, но не можах да те видя. А как така не ни водиш Сократ?

Тогава, рече той, аз се обърнах и видях, че Сократ не ме следва. После казах, че съм тръгнал заедно със Сократ и съм бил поканен от него на вечерята.

– Добре си направил – рекъл Агатон. – Но къде е той?

– Преди малко вървеше зад мен; и аз се чудя къде е. 175a

– Я виж, момче да доведеш Сократ – рекъл Агатон на един роб. – А ти, Аристодеме, възлегни до Ериксимах.

Докато един роб му миел краката, та да полегне, рече той, друг влязал и известил:

– Тоя Сократ стои пред портата на съседите и аз го викам, а той не ще да влиза.

– Говориш глупости – рекъл Агатон. – Я иди отново го повикай и не го изпускай.

б А Аристодем казал:

– Недейте, оставете го. Има си този навик. Понякога застава някъде и просто си стои¹. Мисля, че скоро ще дойде. Не го закачайте, оставете го.

– Е, добре, щом така смяташ, така ще направим – отвърнал Агатон. – Момчета, гощавайте останалите. Слагайте на масата каквото желаете. Никой не ви надзирава, което и никога не съм правил. Та представете си сега, че вие сте поканили мен и другарите ми на вечеря и се погрижете за нас така, че да ви похвалим.

Аристодем разказа, че след това започнали да вечерят, а Сократ все не идвал. Агатон няколко пъти заръчвал да го повикат, а Аристодем го спирал. Най-сетне Сократ дошъл, като се забавил не толкова, колкото обикновено, но все пак останалите били преполовили вечерята. Тогава Агатон, който бил полегнал сам най-открая², рекъл:

д – Полегни до мен Сократе, за да се докосна и насладя на мъдростта, която ти е дошла на входа. Ясно е, че си я открил и я носиш с теб. Иначе нямаше да помръднеш оттам.

¹ Тези забавяния се обясняват с т.нар. демон на Сократ: глас, който му забранявал да каже или извърши нещо.

² Обикновено това е мястото на домакина. Местата на пировете били най-често в два реда, като сътрапезниците полягали на разположените една под друга пейки.

А Сократ приседнал и рекъл:

– Хубаво щеше да е, Агатоне, ако мъдростта е такова нещо, че да прелива от попълното към по-празното, само като се докоснем, както водата тече по вълнения конец от по-пълната към по-празната чаша¹. Та ако мъдростта е такова нещо, аз съм истински щастливец, дете съм полегнал до теб, защото ще се напълня от теб с много и красива мъдрост. Моята е съвсем обикновена и неясна като сън, докато твоята е блестяща и обещаваща – ето как вчера тя се прояви наистина блестящо въпреки младостта ти, при това пред повече от тридесет хиляди елини².

– Не преувеличавай, Сократе! – рекъл Агатон. – Що се отнася до мъдростта, покъсно ще отсъдим чия е повече, моята или твоята, и ще вземем за съдия Дионис. Сега обаче се заеми с вечерята.

След като Сократ възлегнал и се навечерял заедно с останалите, възлели в чест на Зевс, изпели химни, направили и другото, както си му е редът, и пристъпили към пиенето. Тогава Павзаний³ подхванал следния разговор:

176a

¹ Подобно сравнение и във „Федър“ 235 d.

² Дионисовият театър, където се провеждали драматическите състезания, побирал между 14 000–17 000 души; мъжкото пълноправно население на Атина в онова време било около 30 000.

³ За Павзаний не се знае много, вероятно е връстник на Агатон и според повечето източници двамата

– Дали няма начин, приятели, да караме по-леко с пиенето? Да ви кажа честно, вчерашното пиене ми се отрази зле и се нуждая от малко почивка. Струва ми се, че и повечето от вас са в това състояние – и вие бяхте на вчерашния празник. Така че дайте да видим как да прием по-леко.

А Аристофан¹ рекъл:

– Хубава приказка, Павзание! Нека го даваме по-леко с пиенето, че и аз като другите вчера се понакиснах.

Като чул това, каза Аристодем, Ериксимах, синът на Акумен², рекъл:

– Съгласен съм с вас. Но все пак искам да чуя още един. Ти, Агатоне, имаш ли сили за още пиене?

– Не – рекъл той, – съвсем съм отпаднал.

– Значи аз, Аристодем, Федър и останалите ни другари имаме късмет – продължил Ериксимах, – дето вие, най-способните пиячи, сега се отказвате; защото нас хич ни няма. Сократ не го слагам в сметката. Способен е и на едното, и на другото, така

имали любовни отношения. Присъства заедно с Агатон и в диалога „Протагор“ (315 d).

¹ Това е известният комически поет Аристофан (446–386 г.пр.Хр.).

² Ериксимах е роден около 448 г.пр.Хр. в семейство на лекар. Името му се открива сред тези на обвиняемите за поругаването на хермите и Елевзинските мистерии през 415–414 г.пр.Хр. (Андокид, „За мистериите“ 35). По всяка вероятност умира скоро след процеса.

че ще е доволен каквото и да изберем. И понеже виждам, че никой от присъстващите не е разположен да пие много вино, може би ще съм по-малко неприятен, ако кажа истината за пианството. Тая истина аз съм я научил от лекарския си занаят и тя е, че хората понасят тежко пианството. И сега нито сам имам желание да пия повече, нито бих посъветвал някой друг от вас, при положение че още ви държи вчерашният махмурлук. d

– Аз поне обикновено ти вярвам – подхванал Федър от Миринунт¹, – и особено щом заговориш като лекар. Сега обаче и останалите биха се съгласили с теб, ако помислят.

Като чули това, всички се съгласили да не прекарват срещата си в пиене, а да си пият ей така, за удоволствие. e

– Понеже се реши – рекъл Ериксимах – всеки да пие колкото иска и да няма никаква принуда за това, струва ми, че можем да кажем довиждане и на флейтистката, дето току-що влезе – да си свири сама, а ако иска на жените вътре в къщата, – а ние да прекараме вечерта в разговори. А какви да бъдат тези разговори – ако желаете, веднага мога да ви предложа.

¹ Федър (444–393 г.пр.Хр.) е родом от крайбрежната атинска община Миринунт. И той като приятеля си Ериксимах е замесен в аферата с хермите и мистериите и след процеса заминава в изгнание. Платон нарича на негово име другия си голям диалог, посветен на темата за любовта.

177a

ЕРИКСИМАХ
ПРЕДЛАГА ДА НАПРАВЯТ
ВЪЗХВАЛА НА БОГ ЕРОС

Всички рекли,
че са съгласни и
го помолили да
предложи.

И тъй, Ериксимах казал следното:

– Ще започна като в Еврипидовата „Меланипа“¹: историята, дето ще ви разкажа, не е моя, а на нашия другар Федър. Та Федър постоянно се възмущава пред мен и вика: „Не е ли ужасно, Ериксимахе, че поетите са съчинили химни и песни за всички други богове, само за Ерос, който е толкова важен и велик бог, такива велики поети, каквито е имало, не са съчинили нито една възхвала? Ако искаш, погледни и изявените софисти, например отличния Продик, който е съчинил в проза възхвала за Херакъл². Но хайде, това не е толкова чудно, наскоро обаче попаднах на книга, написана от някакъв учен мъж, в която имаше великолепна възхвала на солта – колко тя била полезна и прочее.

¹ Еврипид имал две трагедии с името Меланипа: „Меланипа Мъдрата“ и „Меланипа Пленницата“. Според Аугуст Наук, издателят на Еврипидовите фрагменти, Ериксимах цитира стих от първата трагедия (= фр. 488 в изданието от 1889 г.).

² Продик от о-в Кеос е един от най-известните софисти по времето на Сократ, често споменаван в диалозите на Платон като специалист по семантика. Участва пряко в разговора, пресъздаден в диалога „Протагор“. За похвалното слово за Херакъл, което Продик съчинил, вж. Ксенофонт, „Спомени за Сократ“ II 1, 21–34.

И много други подобни неща стават предмет на възхвала. И не разбирам как може да се проявява подобно усърдие за такива неща, а до ден днешен никой да не се е осмелил да възпее Ерос подобаващо. Как може такъв бог да бъде толкова пренебрегван!“

Та според мен Федър с право говори тези неща. Затова както имам желание да изплатя приятелския си дълг към него и да го зарадвам, така и ми се струва, че моментът е съвсем подходящ ние, тук присъстващите, да почетем бога. Ако сте съгласни, времето е напълно достатъчно да го прекараме в разговори. Предлагам ви всеки от нас, поред от ляво на дясно, да произнесе похвално слово за Ерос, колкото се може по-хубаво, като пръв започне Федър, понеже той стои най-отпред, а освен това е баща на този разговор.

– Никой, Ериксимахе няма да гласува срещу твоето предложение – рекъл Сократ. – Няма да се възпротивя нито аз, който все казвам, че от нищо друго не разбирам освен от любовните работи, нито Агатон и Павзаний, нито Аристофан, който все се занимава с Дионис и Афродита, нито някой друг от хората, които виждам наоколо. И все пак за нас, които стоим в края, не е съвсем честно. Е, ако тези пред нас говорят достатъчно хубаво, и това ни стига. Но хайде, на добър час на Федър и нека хубаво да похвалят Ерос.

178a

И всички останали били съгласни с предложението на Ериксимах и също като Сократ насърчили Федър. Аристодем не си спомняше добре какво точно е казал всеки един, нито аз помня всичко, което той ми разказа, а само основното. Затова ще ви разкажа онова от отделните речи, което ми се струваше, че заслужава да се запомни.